

Djuravdelningen

Bilaga till checklista – Försöksdjur allmän

Fastställd den 13 december 2022

Innehåll

Bilaga till checklista – Försöksdjur allmän	1
Inledning	5
Om kontrollobjekt	5
Allmän information om djurförsök och försöksdjur	5
Definition av djurförsök och försöksdjur:	5
Tillstånd, etiska godkännanden och återkallelse av dessa	6
Riskklassificering	6
Planering av kontrollen	7
KONTROLLPUNKTER	9
FöDj 1. Verksamhetstillstånd finns för den verksamhet som bedrivs och för de djurslag som hålls	9
FöDj 2. Anläggningen är godkänd som försöksdjursanläggning för de djurslag som hålls. Byggnaden stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande	10
FöDj 3. Kraven på destinationsuppfödning är uppfyllda för de försöksdjur som hålls i försöksdjursanläggningen	11
FöDj 4. Utrymmen där försöksdjur hålls är tillräckligt stora	12
FöDj 5. Utrymmen där försöksdjur hålls är tillfredställande rena	13
FöDj 6. Klimatet m.m. i djurutrymmena är anpassat efter försöksdjurens behov.	14
FöDj 7. Ljud och vibrationer i djurutrymmena är på godtagbar nivå och frekvens.	14
FöDj 8. Ljus och belysning är tillräcklig för skötsel och tillsyn och dess frekvens och perioditet är lämplig för de försöksdjur som hålls	15
FöDj 9. Rastning och tillgång till utomhusutrymme sker enligt djurslagsspecifika bestämmelser	15
FöDj 10. Lagerutrymmen och behållare för foder och strö stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande och hålls tillfredsställande rena.	16
FöDj 11. Rengörings- och diskutrymmen stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande och är tillfredsställande rena.	16
FöDj 12. Lokaler för djurförsök och operativa ingrepp stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande och hålls tillfredsställande rena.	17
FöDj 13. Försöksdjuren ges tillräckligt med lämpligt foder av god kvalitet. Fodret presenteras på ett, för djuren, lämpligt sätt	17
FöDj 14. Försöksdjuren har fri tillgång på dricksvatten av god kvalitet. Vattnet presenteras på ett, för djuren, lämpligt sätt	18
FöDj 15. Det finns en plan för berikning av försöksdjurens miljö	18

FöDj 16. Inredning och berikning är anpassad efter försöksdjurens behov, följer framtagen berikningsplan och djurslagsspecifika bestämmelser.....	19
FöDj 17. Försöksdjuren har tillgång till lämpliga boplatser med tillgång till strö och bäddmaterial.....	20
FöDj 18. Vattenförsörjning, vattenkvalitet och klimat för hel- och halvkvatiska försöksdjur är anpassade efter djurens behov och toleransgränser.....	20
FöDj 19. Reservsystem och larmsystem finns och fungerar tillfredsställande utan att påverka försöksdjuren negativt.	21
FöDj 20. Automatiska system och anordningar ses till i tillräcklig omfattning.....	21
FöDj 21. Avel och uppfödning sker enligt djurslagsspecifika bestämmelser. Kompletterande inrednings- och berikningskrav följs. Försöksdjuren hålls enligt gällande regler.....	21
FöDj 22. Sjuka och skadade försöksdjur ges nödvändig vård och kan vid behov tas om hand i särskilt utrymme.	22
FöDj 23. Avlivning av försöksdjur som inte är en del av ett djurförsök sker med godkända metoder och av utbildad och kompetent personal enligt gällande bestämmelser.....	23
FöDj 24. Operativa ingrepp som inte är en del av ett djurförsök utförs enligt gällande bestämmelser.	23
FöDj 25. Försöksdjuren behandlas väl och sköts enligt skötselplanen.	24
FöDj 26. Det finns en arbetsinstruktion för skötsel och skriftlig plan för förebyggande djurhälsovård. Tillräcklig information finns tillgänglig för personal om alla djurslag.	25
FöDj 27. Tillsyn av försöksdjuren och kontroll av miljöförhållandena där försöksdjuren vistas sker tillräckligt ofta och av kompetent personal.	25
FöDj 28. Sociala försöksdjur hålls i stabila grupper av kompatibla individer.	26
FöDj 29. Märkning av försöksdjur sker med tillåtna metoder och av utbildad personal. Primater, hundar, katter och kaniner har individuell identitetsmärkning.	27
FöDj 30. Det finns skriftliga planer om förebyggande djurhälsovård, djurskyddsrelaterade åtgärder samt bedömning av försöksdjurens fysiska och psykiska välbefinnande.	27
FöDj 31. Journal förs kontinuerligt för alla försöksdjur i verksamheten, innehåller de uppgifter som krävs, och bevaras i minst fem år.	29
FöDj 32. Dokumentation såsom journaler, tillstånd, arbetsrutiner samt skriftliga planer förvaras lätt tillgängliga för personalen.	29
FöDj 33. Arbetsinstruktioner för åtgärdande av brister och åtgärder vid nödsituationer finns tillgängliga.	30
FöDj 34. Bristande efterlevnad av gällande bestämmelser och etiska godkännanden dokumenteras och lämpliga åtgärder vidtas.	30
FöDj 35. Det finns en plan för utplacering och frisläppning efter djurförsök.	31

FöDj 36. Föreståndare för djurens välbefinnande och skötsel, för information samt för utbildning och kompetens finns tillgänglig och har insyn i verksamheten.	31
FöDj 37. Försöksdjursveterinär eller expert finns tillgänglig och har den utbildning och kompetens som behövs för verksamheten.	32
FöDj 38. Etolog finns tillgänglig och har den utbildning och kompetens som behövs för verksamheten.	33
FöDj 39. Det finns tillräckligt med personal och resurser så att arbetsuppgifterna kan utföras enligt gällande bestämmelser.	33
FöDj 40. Personal som utför eller utformar djurförsök, sköter och avlivar försöksdjur finns i tillräcklig utsträckning och har den utbildning och kompetens som krävs för uppgiften.	33
FöDj 41. Ett djurskyddsorgan finns inom verksamheten samt består av rätt personer.	34
FöDj 42. Djurskyddsorganet fullgör sina uppgifter och för journal över råd och beslut.	35
FöDj 43. Framställning av genetiskt modifierade försöksdjur samt avel med sådan inriktning att den kan medföra lidande för försöksdjuren sker med tillstånd från djurförsöksetisk nämnd.	36
FöDj 44. Vid genbestämning av genetiskt modifierade försöksdjur används icke invasiva metoder eller överbliven vävnad från märkning alternativt metod som godkänts av djurförsöksetisk nämnd.	36
FöDj 45. Övriga brister i kontrollen.	37

Inledning

Denna vägledning är beslutad av Jordbruksverket och ger information om hur bestämmelserna som rör försöksdjurens välfärd bör kontrolleras. Dokumentet ger också en vägledning i hur föreskrifterna tillämpas i praktiken. En vägledning är inte juridiskt bindande och Jordbruksverket saknar möjlighet att besluta om bindande instruktioner för länsstyrelsens kontrollpersonal. Vägledningen beskriver lämpliga sätt att kontrollera efterlevnaden av bestämmelserna.

Denna version är framtagen efter Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:9) om försöksdjur. Vägledningen bygger också på ett samrådsförfarande mellan Jordbruksverkets djurskyddshandläggare och representanter för länsstyrelsens djurskyddshandläggare

Vägledningens utformning

Hänvisningar till författningstext till samtliga kontrollpunkter återfinns i checklistan för djurskyddskontroll av försöksdjur (Försöksdjur-Allmän). Dessa upprepas därför inte i vägledningen. Checklistan kan du ladda ner från Jordbruksverkets hemsida.

Om kontrollobjekt

Det pågår ett arbete om vad som är ett kontrollobjekt och hur urvalet ska ske. Jordbruksverket kommer att komplettera vägledningen när detta arbete är slutfört.

Allmän information om djurförsök och försöksdjur

Definition av djurförsök och försöksdjur:

I första kapitlet i djurskyddslagen (2018:1192) kan du hitta följande definition på försöksdjur samt djurförsök;

3 § Med försöksdjur avses djur som används eller är avsedda att användas i djurförsök.

Med försöksdjur avses även djur som har använts eller har varit avsedda att användas i djurförsök och som förvaras på en anläggning eller i ett annat förvaringsutrymme för försöksdjur.

Ett **försöksdjur** är ett djur som används i djurförsök eller som föds upp, förvaras eller tillhandahålls för djurförsök. (För definition av ”förvara” och ”tillhandahålla” se FöDj 1.)

4 § Med djurförsök avses användning av djur för

- 1. vetenskaplig forskning,*
- 2. sjukdomsdiagnos,*
- 3. utveckling och framställning av läkemedel eller kemiska produkter,*

4. undervisning, om användningen innebär att djuret avlivas, utsätts för operativt ingrepp, injektion eller blodavtappning eller om djuret orsakas eller riskerar att orsakas lidande, samt

5. andra jämförliga ändamål.

Med djurförsök avses också

- framställning av djur med förändrad arvs massa, om gentekniska, kemiska eller andra liknande metoder används, och

- bevarande genom avel av en stam av djur med förändrad arvs massa med bibehållande av djurens genetiska egenskaper i de fall där djur kan orsakas lidande.

Det är alltså syftet eller ändamålet som avgör om det är ett djurförsök eller inte. Även försökssituationer där djur inte utsätts för något lidande alls kan alltså vara djurförsök, t.ex. användande av djur i vissa beteendestudier eller avlivning av djur utan att något ingrepp eller liknande gjorts. Djur som används i djurförsök och utsätts för lidande ska dock inte anses vara utsatta för onödigt lidande om detta har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd. Det innebär att alla åtgärder eller ingrepp som kan medföra lidande måste vara specificerade i det etiska tillståndet.

Tillstånd, etiska godkännanden och återkallelse av dessa

Av djurskyddslagen framgår också att det krävs olika tillstånd från Jordbruksverket och godkännanden från en djurförsöksetisk nämnd för att få använda och hålla försöksdjur.

Dessa tillstånd och godkännanden kan också återkallas om det upptäcks att någon inte följer dem eller djurskyddslagstiftningen. Återkallelse av ett tillstånd eller ett etiskt godkännande kan initieras av länsstyrelsen om den vid en kontroll upptäcker brister i efterlevnaden av tillståndet. Jordbruksverket beslutar om återkallelse av verksamhetstillstånd och godkännande av försöksdjursanläggning, och den djurförsöksetiska nämnden beslutar om återkallelse av ett etiskt godkännande. Det finns ännu ingen praxis för vilka överträdelser eller brister som bör resultera i att länsstyrelsen informerar respektive instans om eventuella brister, förelägganden eller åtalansmälningar. Bedömningen är något länsstyrelsen behöver göra från fall till fall utifrån exempelvis hur allvarlig eller bestående bristen är över tid.

Riskklassificering

Enligt 13 § *Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2022:13) om offentlig kontroll på djurskyddsområdet* ska alla kontrollobjekt med tillstånd enligt 7 kap. 2 § djurskyddslagen kontrolleras. Som minimikrav ska minst en tredjedel av alla kontrollobjekt kontrolleras varje år, i enlighet med den riskklassificering som gjorts.

Kontrollobjekt som håller primater som försöksdjur ska alltid kontrolleras varje år. Det finns inget absolut krav på att alla kontrollobjekt ska kontrolleras under en

treårsperiod men naturligtvis är det lämpligt att få en så stor spridning som möjligt bland kontrollobjekten inom ett län.

Verksamheter med försöksdjur bör kontrolleras betydligt oftare än vart tredje år om den riskvärdering som länsstyrelsen gjort och dokumenterat indikerar detta. Ett lämpligt sätt att lägga upp sina kontroller kan vara att göra en första omfattande kontroll av hela verksamheten och försöksdjursanläggningen med hjälp av den allmänna checklistan och sedan vid efterföljande kontroller enbart eller i huvudsak fokusera på stickprovskontroller med hjälp av försökschecklistan.

Följande faktorer ska användas som grund för riskklassificering av kontrollobjekt med försöksdjur.

1. antal försöksdjur och vilka djurslag som hålls,
2. tidigare kontrollresultat,
3. information som kan tyda på bristande efterlevnad

För verksamheter med tillstånd att använda försöksdjur ska även antal och typ av djurförsök användas som grund för riskklassificeringen. När det gäller typ av djurförsök är det lämpligt att prioritera kontroll av djurförsök där djurens lidande riskerar bli stort, på grund av klassificering (ringa, måttlig avsevärd, terminal svårhet), och djurförsök där osäkerheten kring utfallet är stort såsom djurförsök som ska utvärderas i efterhand och såsom djurförsök med nya okända djurmodeller eller framställning av genetiskt modifierade försöksdjur med förväntat skadliga fenotyper etc. Det är också lämpligt att ha en spridning av punktkontroller av djurförsök med olika föreståndare, försöksledare och inom olika verksamhetsgrenar.

Planering av kontrollen

Det finns två checklistor för försöksdjur. Den allmänna checklistan använder du när du ska gå igenom alla tillstånd, rutiner och journalföringssystem samt en allmän kontroll av försöksdjursanläggningen/verksamheten. Den andra checklistan för djurförsök använder du när du ska kontrollera enskilda djurförsök eller djurgrupper. Listorna kan användas båda två vid samma kontroll eller separat vid olika kontroller beroende på hur stor försöksdjursanläggning det är, vilka kontroller som gjorts tidigare osv. Båda checklistorna kan användas för kontroll av hela objektet eller för stickprovskontroller. Man kan lägga till obegränsat antal djurförsökschecklistor kopplade till en verksamhet i DSK.

Användning av försöksdjur kan vara allt ifrån användning av djur i undervisning som kan innebära lidande till kliniska försök, beteendestudier och djurförsök på gårdar m.m. Kontrollerna måste därför anpassas efter djurslag och typ av verksamhet.

Kontrollvägledningen och checklistan kan därför inte alltid ta hänsyn till alla möjliga försöksdjursverksamheter och alla punkter kan inte heller nödvändigtvis tillämpas för alla typer av djurförsök. Vid vissa djurförsök t.ex. med lantbrukets djur eller

försök på djurparker kan det därför rekommenderas att ta med sig checklistan för dessa verksamheter också.

Innan kontrollen är det viktigt att informera sig om både typ av verksamhet och de djurslag som ska kontrolleras. Det kan vara svårt att genomföra en kontroll på en försöksdjursanläggning utan att vara inläst på vilken verksamhet som pågår där. Det kan därför vara bra att ha kontrollobjektens tillstånd och godkännanden sorterade på ett lämpligt sätt. Även vid kontrollen av en försöksdjursanläggning är det lämpligt att i förväg gå igenom informationen om försöksdjursanläggningen såsom ritningar och besiktningssprotokollet. Om dessa saknas på länsstyrelsen kan de begäras ut från Jordbruksverket.

Inför en kontroll av en försöksdjursanläggning måste du som djurskyddshandläggare vanligtvis byta kläder och eventuellt duscha för att komma in i lokaler med djur pga. smittskyddsskäl. Djurrummen måste besökas i renhetsordning enligt personalens anvisningar. Det är också vanligt med en tidsgräns på 24-48 h för besök mellan olika djuravdelningar. Ibland är det inte heller tillåtet att ta med kontrollplattan, papper och penna. I sådana fall kan du be att få låna anteckningsmaterial eller maila över checklistor som kan skrivas ut inne på anläggningen.

Det finns en del saker som med fördel kan kontrolleras på annan plats än i djurutrymmena. Alla punkterna under Information och Personal kan exempelvis kontrolleras innan man kontrollerar själva djurutrymmena. Det ger en bra överblick och man har sedan denna bakgrundskunskap aktuell så man kan jämföra hur planerna fungerar i praktiken inne i djurutrymmena/i de lokaler där djuren vistas/hålls/förvaras.

KONTROLLPUNKTER

FöDj 1. Verksamhetstillstånd finns för den verksamhet som bedrivs och för de djurslag som hålls.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns ett giltigt verksamhetstillstånd att använda, föda upp, förvara, eller tillhandahålla försöksdjur.
- Tillstånd att använda krävs då man genomför djurförsök med försöksdjur.
- Tillstånd att föda upp krävs vid avel och uppfödning av försöksdjur. Tänk på att om någon som använder försöksdjur och även föder upp försöksdjur behövs båda tillstånden.
- Tillstånd att tillhandahålla krävs om man vill sälja eller leverera försöksdjur utan att ha fött upp djuren. Den som har uppfödartillstånd och samtidigt säljer eller levererar djur behöver dock inte ha tillstånd att tillhandahålla djur. Detta gör att det är ovanligt med denna typ av verksamhet.
- Tillstånd att förvara krävs om man vill förvara försöksdjur på en försöksdjursanläggning där de inte används, föds upp eller tillhandahålls. Även detta är väldigt ovanligt och skulle t.ex. kunna förekomma om försöksdjur mellan två djurförsök vistas på en annan försöksdjursanläggning än den där de används. Detta tillstånd behövs inte om man har något av de andra tillstånden.
- Att syfte och inriktning på den verksamhet som bedrivs stämmer överens med beskrivningen i verksamhetstillståndet.
- Att de djurslag och typ av försöksdjur (till exempel privatägda djur, djur i offentlig förevisning eller försöksdjursanläggning) som används i verksamheten är specificerade i verksamhetstillståndet.
- Att eventuella villkor i verksamhetstillståndet är uppfyllda.
- Om verksamheten faller under något av undantagen från kravet på verksamhetstillstånd.

Vägledning

För att bedriva verksamhet med försöksdjur krävs ett verksamhetstillstånd. Kravet på verksamhetstillstånd omfattar även däggdjursfoster och fågelfoster från och med den sista tredjedelen av deras normala utveckling och yngel som själva intar föda. Tillstånd krävs också vid djurförsök med försöksdjur av alla tidigare utvecklingsstadier av ryggradsdjur och bläckfiskar om de riskerar att orsakas lidande före eller efter att de föds eller kläcks.

Tillståndshavaren är den person som pekas ut i djurskyddslagen som den som har ansvar att se till att verksamheten bedrivs enligt djurskyddslagen och de föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen.

Tänk på att det ofta kan pågå flera verksamheter inom samma fysiska försöksdjursanläggning. Det förekommer även att fristående aktörer med eget verksamhetstillstånd hyr in sig på en försöksdjursanläggning. Om det finns andra djurarter på försöksdjursanläggningen än de som är angivna i det kontrollerade verksamhetstillståndet bör man kontrollera så att djurslaget täcks av annat verksamhetstillstånd. Det är alltså inte automatiskt en överträdelse att det finns andra djurarter på försöksdjursanläggningen än de som står i det verksamhetstillstånd du för tillfället kontrollerar. Däremot är det en överträdelse om inte djurarten ifråga finns med i försöksdjursanläggningens godkännande eller på något verksamhetstillstånd.

FÖDj 2. Anläggningen är godkänd som försöksdjursanläggning för de djurslag som hålls. Byggnaden stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande

Kontrollen bör omfatta:

- Att försöksdjursanläggningen är godkänd av Jordbruksverket (eller Djurskyddsmyndigheten som var den myndighet som tidigare gjorde dessa godkännanden) för de djurslag som hålls där. Även utrymmen där försöksdjuren bara vistas kortare tid, t.ex. laboratorier och operationssalar, måste vara godkända.
- Att försöksdjursanläggningen inte har byggts till eller byggts om på ett sätt som kan påverka djurskyddet utan att detta har godkänts av Jordbruksverket.
- Att man inte har bytt bursystem, hållningssätt eller på något annat sätt väsentligt ändrat inredningen så att försöksdjuren kan påverkas. Detta är också åtgärder som kräver förhandsgodkännande och slutgodkännande från Jordbruksverket.
- Att inte andra rum än de som står på beslutet används för djurhållning.
- Att eventuella villkor i beslutet är uppfyllda. Vissa försöksdjursanläggningar/delar av försöksdjursanläggningar får t.ex. bara användas under kortare tid (korttidshållning).
- Att de villkor som står i beslutet om godkännande av försöksdjursanläggningen följs.

Vägledning

För att underlätta kontrollen är det bra att ha tillgång till besiktningssprotokoll och ritningar över försöksdjursanläggningen. En del av dessa saker kan vara svårt att göra som en ren dokumentkontroll, du kan behöva gå tillbaks till denna punkt när du varit runt på försöksdjursanläggningen.

Undantag: Vissa djurförsök görs inte på någon försöksdjursanläggning. Det kan t.ex. vara djurförsök med privatägda djur, t.ex. hundar och katter, djurförsök på djur som lever fritt i naturen eller djurförsök i djurparker eller bruksbesättningar. Med bruksbesättningar menas sedvanligt hållande av lantbruksdjur eller hästar. För dessa krävs inte något anläggningsgodkännande.

En forskningsinstitution eller en försöksdjursanläggning som ägs av den som gör djurförsök kan dock aldrig anses som en bruksbesättning. Den djurförsöksetiska nämnden kan besluta om undantag för godkänd försöksdjursanläggning om det finns vetenskapliga skäl.

Kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan om det framgår av verksamhetstillståndet att djuren inte ska hållas i någon anläggning.

FöDj 3. Kraven på destinationsuppfödning är uppfyllda för de försöksdjur som hålls i försöksdjursanläggningen.

Kontrollen bör omfatta:

Att djurslag som ska vara destinationsuppfödda är inköpta från godkända uppfödare eller avlade inom den egna verksamheten med ett godkänt tillstånd att föda upp försöksdjur. Kontrollen omfattar inte utländska uppfödare.

Att eventuella dispenser från kravet kan styrkas med beslut från djurförsöksetisk nämnd.

Vägledning

Grundregeln är att försöksdjur ska vara destinationsuppfödda, dvs. vara uppfödda i syfte att bli försöksdjur. Många djurslag är dock undantagna från detta krav och dessa finns angivna i försöksdjursföreskrifterna. Det är syftet med uppfödningen som avgör om en uppfödning ska betraktas som destinationsuppfödning eller inte.

De djurslag som ska vara destinationsuppfödda är:

- samtliga arter av genetiskt modifierade ryggradsdjur,
- groda av arterna *Xenopus leavis*, *X. tropicalis*, *Rana temporaria* och *R. pipiens*),
- zebrafisk,

- vaktel,
- mus,
- råtta,
- marsvin,
- guldhamster,
- kinesisk dvärghamster,
- gerbil,
- kanin, iller,
- hund, katt, och
- samtliga primatarter.

Det finns alltså inget krav på att t.ex. hästar, grisar eller höns måste vara destinationsuppfödda. Undantaget från kravet på destinationsuppfödning gör det möjligt att köpa in försöksdjur av dessa djurslag från exempelvis vanliga produktionsbesättningar till skillnad från de djurslag som inte är undantagna kravet på destinationsuppfödning.

Om däremot syftet med uppfödningen är att föda upp försöksdjur så är den uppfödningen destinationsuppfödning oavsett vilket djurslag det är och det krävs då tillstånd från Jordbruksverket för att göra det.

Den djurförsöksetiska nämnden har även möjlighet att medge undantag från kravet på destinationsuppfödning. Ett sådant undantag ska då framgå av det djurförsöksetiska godkännandet.

FÖDj 4. Utrymmen där försöksdjur hålls är tillräckligt stora.

Kontrollen bör omfatta:

- Att djurutrymmena är minst så stora att alla försöksdjur samtidigt och utan hinder kan stå, röra sig och ligga med normala kroppsställningar.
- Att utrymmena är i enlighet med måttbestämmelserna.
- Att de villkor som står i beslutet om godkännande av försöksdjursanläggningen följs.
- Att eventuella avvikelser från måttbestämmelser under ett försök har godkänts av en djurförsöksetisk nämnd.

Vägledning

Vid äldre godkännande av försöksdjursanläggningar kan även andra föreskrifter eller rekommendationer ha använts, framförallt för de djurslag som inte omfattades av

Lantbruksstyrelsens kungörelse (LSFS 1982:21) om djurhållning m.m. , saknr L3 och Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (DFS 2004:15) om uppfödning, förvaring, tillhandahållande och användning m.m. av försöksdjur, saknr L50 (föreskrifter före L150). Därför är det viktigt att ta del av beslutet inklusive besiktningensprotokollet för en försöksdjursanläggning innan den kontrolleras. Ibland kan det vara nödvändigt att även titta på ansökningshandlingarna för förhandsgodkännandet för att veta vad som gäller för denna försöksdjursanläggning. Därutöver har de djurförsöksetiska nämnderna möjlighet att medge undantag från bestämmelser angående djurhållning under ett djurförsök. En närmare kontroll kan göras stickprovsvis eller i samband med kontroll av ett specifikt försök.

Om det inte finns någon försöksdjursanläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

FöDj 5. Utrymmen där försöksdjur hålls är tillfredställande rena.

Kontrollen bör omfatta:

- Rutiner för renhållning. Rengöring av förvaringsutrymmen och byte av bottenmaterial, strömedel och bomaterial ska ske med sådant intervall att en god hygien och djurmiljö upprätthålls.
- Vatten till vattenlevande försöksdjur bör renas kontinuerligt.
- Att förvaringsutrymmen hålls tillfredställande rena.

Vägledning

Vanligt burbytesintervall i öppna burar är 1 gång per vecka. I individuellt ventilerade burar kan det vara tillräckligt att byta upp till varannan vecka beroende på ventilation etc., detta kan dock variera. Tänk på att det kan finnas så kallade vaktpostdjur i de olika rummen som en del i hälsoinventeringen. Med vaktpostdjur avses djur som man håller i syfte att söka efter organismer som kan orsaka sjukdom eller påverka djuren fysiologi. Rutinen är då att man tar smutsigt spån från olika burar i rummet och lägger i vaktpostens bur för att utsätta detta försöksdjur för eventuella smittämnen som finns i rummet. Denna bur är då av nödvändighet mer nedsmutsad än övriga burar.

Man kan inte kräva att t.ex. en hund- eller grisbox ska vara ren hela tiden. Men det ska gå att se att städning sker med tillräckligt korta intervall så att det inte blir för smutsigt. Ett sätt att kontrollera om rengöringsrutinerna är tillräckliga kan vara att studera om försöksdjuren ser ut att ha sår eller intorkad smuts/avföring i pälsen. Om sårskador finns på grund av inte rengjorda djurutrymmen är rutinerna för renhållning inte tillräckliga.

FöDj 6. Klimatet m.m. i djurutrymmena är anpassat efter försöksdjurens behov.

Kontrollen bör omfatta:

- Att miljöförhållandena såsom temperatur och luftfuktighet kontrolleras dagligen.
- Att luftcirkulation, dammnivåer och gaskoncentrationer hålls inom sådana gränser att de inte kan inverka negativt på djurens välbefinnande.
- Burarnas placering i förhållande till ventilationsöppningar, eventuella fläktar, dörröppningar och fönster.

Vägledning

Om du misstänker att det finns problem så kontrollera hur ventilationen fungerar i djurutrymmet och var till- och frånluftsdon sitter. Om du bedömer att det behövs mäta halten av luftföroreningar. Tecken på att det inte fungerar som det ska kan vara att försöksdjuren inte utnyttjar hela buren eller undviker vissa delar på grund av drag. Ett annat tecken kan exempelvis vara att det luktar ammoniak. Om den relativa luftfuktigheten är viktig för det aktuella djurslaget bör det kontrolleras att den mäts dagligen och hålls inom relevanta nivåer.

FöDj 7. Ljud och vibrationer i djurutrymmena är på godtagbar nivå och frekvens.

Kontrollen bör omfatta:

- Att ljud inte har sådan nivå eller frekvens att det påverkar försöksdjurens välbefinnande negativt.
- Mät bullernivån med ljudnivåmätare om du tycker att miljön där försöksdjuren hålls är bullrig. Mätningen bör anpassas efter varifrån bullret kommer. Ljudnivån ska mätas på de platser där försöksdjuren vistas.

Vägledning

Tänk på att exempelvis fläktar, datorer och lysrörsarmaturer m.m. kan alstra ljud med ultraljudsfrekvenser som är obehagliga för exempelvis gnagare. En bärbar fladdermusdetektor kan användas för att mäta ultraljud. Fläktar och liknande kan ha olika tidsintervall för när de är igång. Be att den slås på om den är avstängd.

FöDj 8. Ljus och belysning är tillräcklig för skötsel och tillsyn och dess frekvens och perioditet är lämplig för de försöksdjur som hålls.

Kontrollen bör omfatta:

- Att belysning finns och att den är tillräcklig för att tillsyn av försöksdjuren kan ske utan svårigheter oavsett tid på dygnet. Belysningen måste ge tillräckligt med ljus för att sår eller andra typer av skador på försöksdjuren ska kunna upptäckas.
- Att ljuset anpassas så att dygnet delas upp i dag och natt på ett sätt som motsvarar försöksdjurets eller försöksdjurens naturliga dygnsrytm.
- Att ljusnivån är anpassad till djurens behov – observera att det finns försöksdjur som är särskilt ljuskänsliga (exempelvis albinodjur).

Vägledning

För de vanligaste försöksdjuren (gnagare), kräver Jordbruksverket normalt sett inte fönster i djurutrymmena vid godkännande av försöksdjursanläggningarna. Vid misstanke om att det borde finnas fönster i ett fönsterlöst utrymme, bör de ansvariga för försöksdjursanläggningen kunna visa att utrymmet är godkänt utan fönster. Det ska då framgå av ansökningshandlingarna för förhandsgodkännandet att det inte var planerat att det skulle vara fönster i utrymmet.

Om det inte finns någon försöksdjursanläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

FöDj 9. Rastning och tillgång till utomhusutrymme sker enligt djurslagsspecifika bestämmelser.

Kontrollen bör omfatta:

- Att utrymmet för utevistelse stämmer överens med godkännandet av försöksdjursanläggningen.
- Att utomhusutrymmet uppfyller djurslagsspecifika krav med avseende på måttbestämmelser, inredning och berikning.
- Att det finns rutiner för rastning med lämpliga intervall för hundar som inte har tillgång till utomhusutrymme.
- I utomhusutrymmet för hundar ska det finnas lämpligt skydd mot nederbörd, vind och sol. Dessutom ska marken vara dränerad.
- Utomhusutrymmen för hundar ska ha upphöjda liggplatser.

Vägledning

Hundar, primater och vissa lantbruksdjur har krav på utevistelse i olika former. Även andra djurslag såsom kaniner och katter får hållas utomhus och kan då ha specificerade krav på djurutrymmet. Jordbruksverket kan i samband med förhandsgodkännandet eller godkännandet av försöksdjursanläggningen ha godkänt att utomhusutrymme saknas.

FöDj 10. Lagerutrymmen och behållare för foder och strö stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande och hålls tillfredsställande rena.

Kontrollen bör omfatta:

- Att lokalerna inte ändrats på ett sätt som påverkar djurskyddet.
- Att foder, strömedel och bo-/bottenmaterial är av god hygienisk kvalitet. Materialet ska vara torrt och rent, fritt från mögel och gifter samt inte vara för dammigt.
- Att de skyddas mot skadedjur och insektsangrepp så långt som möjligt?
- Att lagerutrymmet hålls tillfredsställande rent.

Vägledning

Om det inte finns någon försöksdjursanläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

FöDj 11. Rengörings- och diskutrymmen stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande och är tillfredsställande rena.

Kontrollen bör omfatta:

- Att lokalerna inte ändrats på ett sätt som påverkar djurskyddet.
- Att lokalerna hålls tillfredsställande rena.

Vägledning

Rutiner för hantering så att smutsig respektive ren disk aldrig blandas bör finnas om de djur som hålls kan vara extra känsliga. Om det inte finns någon försöksdjursanläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

FÖDj 12. Lokaler för djurförsök och operativa ingrepp stämmer överens med försöksdjursanläggningens godkännande och hålls tillfredsställande rena.

Kontrollen bör omfatta:

- Att de rum som angetts som lokaler för djurförsök och operativa ingrepp på försöksdjursanläggningens godkännande används som sådana.
- Lokaler för ingrepp innehåller den utrustning som krävs för den typ av verksamhet som ska bedrivas.
- Att lokalerna inte ändrats på ett sätt som påverkar djurskyddet.
- Att lokalerna hålls tillfredsställande rena.

Vägledning

Om det inte finns någon försöksdjursanläggning – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

FÖDj 13. Försöksdjuren ges tillräckligt med lämpligt foder av god kvalitet. Fodret presenteras på ett, för djuren, lämpligt sätt.

Kontrollen bör omfatta:

- Att fodret innehåller tillräckligt med rätt sorts näring för det enskilda försöksdjuret.
- Fodret presenteras på ett, sätt så de kan äta på ett naturligt sätt och uppfyller djurens beteendebest.
- Fodret ska vara anpassat efter det djurslag som utfodras.
- Att fodret har bra hygienisk kvalitet (att det inte är möjligt, fuktigt etc.).
- Rutiner för hur ofta och när mat ges till försöksdjuren.
- Vilka rutiner det finns för att kontrollera automatiska fodersystem, om sådana finns.

Vägledning

Tänk på att det kan finnas djurförsök som syftar till att försöksdjuren ska bli magra eller feta samt djurförsök som innebär att försöksdjuren ska äta foder som vanligtvis inte är lämpligt.

Alla försöksdjuren ska ges möjlighet att äta och dricka i en lugn miljö utan att bli störda eller stressade av andra försöksdjur eller av människor. Om flera försöksdjur utfodras tillsammans ska de kunna äta sin mat utan att störas för mycket av de andra

djuren. Kontrollera att dessa aspekter är uppfyllda utifrån vilken typ av djurhållning och djurslag du kontrollerar.

Det foder som används ska vara anpassat efter djurslaget. Hur fodret presenteras ska ske så det ger försöksdjuren möjlighet att äta på ett, för djurarten, naturligt sätt. Fodret ska även presenteras på så sätt att försöksdjurens beteendebestånd tillgodoses och hur detta bör göras bero på djurart men kan exempelvis handla om att låta djuren söka föda på ett sätt som liknar det naturliga för den djurarten.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan ska endast kryssas i undantagsfall. Det kan t.ex. vara vid studier på djur som är fria i naturen.

FöDj 14. Försöksdjuren har fri tillgång på dricksvatten av god kvalitet. Vattnet presenteras på ett, för djuren, lämpligt sätt.

Kontrollen bör omfatta:

- Att försöksdjuren har fri tillgång till vatten av bra kvalitet.
- Vattnet presenteras på ett, för djuren, lämpligt sätt.
- Rutiner för vattengiva till försöksdjuren.
- Att eventuella automatiska bevattningssystem fungerar som de ska och att det finns rutiner för att kontrollera att så är fallet.

Vägledning

Om försöksdjuren ges vatten i vattenflaskor, fråga hur ofta vattnet byts och hur man kontrollerar att vattenniplarna fungerar. Om vattning ske på så sätt att det finns risk att vattnet fryser under den kalla årstiden ska det även finnas en rutin för hur detta undviks.

Kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan om det rör djur som inte behöver dricksvatten t.ex. fiskar eller vid studier på djur som är fria i naturen.

FöDj 15. Det finns en plan för berikning av försöksdjurens miljö.

Kontrollen bör omfatta:

- Att en plan för berikning av försöksdjurens miljö har tagits fram och uppdateras vid behov.
- Att planen är framtagen av försöksdjursveterinären eller experten och i samråd med etolog, om sådan finns knuten till verksamheten.
- Att berikningsplanen tar hänsyn till försöksdjurens artspecifika och individuella behov och de djurslagsspecifika krav som finns.

Vägledning

Planen ska innehålla information om alla djurslag och vilken typ av berikning de i normalfallet ska ha och eventuella undantag från normalfallet. Eventuellt kan det behöva finnas stamspecifika krav exempelvis för hårlösa försöksdjur eller för viss typ av djurhållning exempelvis då försöksdjur av någon anledning måste hållas individuellt eller i samband med avel. Berikningen får inte vara utformad eller bestå av sådant som kan skada försöksdjuren.

FöDj 16. Inredning och berikning är anpassad efter försöksdjurens behov, följer framtagna berikningsplan och djurslagsspecifika bestämmelser.

Kontrollen bör omfatta:

- Att berikningsplanen följs i praktiken.
- Vilka rutiner som finns kring berikning.

Vägledning

Syftet med berikningen är att det ska tillföra något positivt till försöksdjuren. Berikningen ska därför innebära en höjning av välfärden hos försöksdjuren.

Berikning ska finnas i tillräcklig omfattning för alla individer och vara anpassad efter djurslaget. Om berikning består av någon form av förbrukningsmaterial är det viktigt att detta byts ut och ersätts regelbundet. Berikningen kan även med fördel bytas ut mot en helt ny typ av berikning med jämna mellanrum.

Hur foder presenteras för försöksdjuren kan även ses som en berikning, om det innebär att djuren till exempel får en ökad sysselsättning i jakten på mat.

Tänk på att den djurförsöksetiska nämnden kan ha medgett undantag från kravet på berikning. Kontrollera mot det aktuella etiska godkännandet om du hittar avvikelser från planen. Dessa undantag gäller endast under pågående djurförsök och inte som standard.

Berikningsplanen och att dess innehåll är tillfredsställande kontrolleras i punkt **FöDj 15**.

När det gäller bottenssubstrat till fisk, dvs. kravet i 26 kap. 5 § L150 så ska lydelsen ”Ett akvarium eller motsvarande utrymme ska ha en inredning och ett bottenssubstrat som motsvarar det som finns i varje fiskarts naturliga miljö” ska tolkas som att berikningen och inredning i akvarium eller motsvarande utrymme ska anpassas efter fiskartens behov. Lydelsen ska därmed inte tolkas som ett absolut krav på att det ska finnas bottenssubstrat och inredning, utan det är fiskartens behov som styr om detta

ska finnas och hur detta ska vara utformat. Om berikningen inte anpassas till det artspecifika behovet så kan det i värsta fall försämra djurens välfärd.

FöDj 17. Försöksdjuren har tillgång till lämpliga boplatser med tillgång till strö och bäddmaterial.

Kontrollen bör omfatta:

- Att alla försöksdjurdjur har tillgång till lämpligt strö och bäddmaterial.
- Att alla försöksdjurdjur har tillgång till lämpliga vilo- och sovplatser.

Vägledning

Att djurslagsspecifika bestämmelser är uppfyllda. Exempelvis finns det krav på bomaterial för gnagare och bolådor för katt och iller.

Bolådorna ska vara utformade så att de möjliggör att försöksdjuren kan söka skydd och dra sig undan vid behov.

FöDj 18. Vattenförsörjning, vattenkvalitet och klimat för hel- och halvkvatiska försöksdjur är anpassade efter djurens behov och toleransgränser.

Kontrollen bör omfatta:

- Att vattnets beskaffenhet, såsom pH-värde, salthalt m.m. kontrolleras dagligen och vilka rutiner som finns för detta. Detta ska vara anpassat till respektive fiskart. Plötsliga förändringar av vattnets beskaffenhet ska undvikas om inte fiskarten är särskilt anpassad till sådana förändringar.
- Att vattentemperaturen är anpassad efter fiskartens behov.
- Att syresättning, koldioxidavgång och temperaturutjämning i vattnet underlättas med hjälp av en luftpump med luftsten eller en cirkulationspump om detta behövs.

Vägledning

Det ska finnas rutiner för hur och hur ofta vattenkvaliteten kontrolleras. Då vattenbyte sker ska detta ske stegvis och inte allt på en och samma gång.

Om det inte finns några vattenlevande försöksdjur inom verksamheten – kryssa i rutan ”Ej aktuellt” i checklistan.

FöDj 19. Reservsystem och larmsystem finns och fungerar tillfredsställande utan att påverka försöksdjuren negativt.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns larm som varnar för över- och undertemperaturer samt fel på larmanordningen i anläggningar med värmesystem och mekaniska ventilation.
- Hur kontrolleras att larmanordningarna fungerar?

Vägledning

Tänk på att det inte finns ett generellt krav på larmanordningar vid försöksdjurshållning, utan det är beroende på om försöksdjursanläggningen är beroende av automatiska system för värme och ventilation.

Med över och undertemperaturer menas när temperaturen är över respektive under den förväntade temperaturen.

FöDj 20. Automatiska system och anordningar ses till i tillräcklig omfattning.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns rutiner för utförandet av tillsynen av automatiska systemen.
- Testa exempelvis ett utspritt urval av vattenniappar så att de fungerar.

Vägledning

Hur ofta kontrolleras att vattenflaskor, ventilation, syresättnings- och temperaturutjämning anordningar samt rengöringsfilter fungerar? Fråga om hur funktionen och renheten kan upprätthållas i djurutrymmena. Om det finns risk att vattenledningar fryser under den kalla årstiden ska det kontrolleras regelbundet och det ska finnas en plan för hur djuren ska få vatten om det händer.

FöDj 21. Avel och uppfödning sker enligt djurslagsspecifika bestämmelser. Kompletterande inrednings- och berikningskrav följs. Försöksdjuren hålls enligt gällande regler.

Kontrollen bör omfatta:

- Att försöksdjuren hålls i enlighet med djurslagsspecifika måttbestämmelser.
- Att kompletterande inrednings- och berikningskrav följs.
- Att övriga djurslagsspecifika bestämmelser för avel och uppfödning följs.

- Att bolådor finns.
- Att avvänjning inte sker för tidigt.

Vägledning

För flera djurslag finns kompletterande hållandebestämmelser för avel och uppfödning. Detta kan vara exempelvis andra måttbestämmelser, krav på bolådor och bobyggnadsmaterial, specificerade avvänjningstider etc. Kontrollen bör även innefatta rutiner för avvänjning av ungarna från föräldradjuren, detta får inte ske under tiden ungarna fortfarande behöver omvårdnad av modern eller likvärdig ersättare för henne.

FöDj 22. Sjuka och skadade försöksdjur ges nödvändig vård och kan vid behov tas om hand i särskilt utrymme.

Kontrollen bör omfatta:

- Att framtagna planer och rutiner för behandling av försöksdjur som är sjuka och/eller skadade följs.
- Att försöksdjur med skador eller sjukdomar som inte är en del av ett djurförsök och inte är behandlingsbara avlivas på ett ur djurskyddssynpunkt acceptabelt sätt.
- Att veterinären anlitas vid behov.
- Att veterinären och övrig personal för journal över behandlingar av djuren.
- Att det finns möjlighet att iordningställa ett särskilt utrymme för sjuka/skadade djur.

Vägledning

Sjukdom eller skador hos försöksdjur som är en del av ett försök ska ha godkänts av en djurförsöksetisk nämnd. Förändringar som upptäcks bör därför alltid kontrolleras mot det etiska godkännandet. Om det finns skador på djuren, som inte är en del av försöket, ska dessa skador behandlas i enlighet med djurskyddslagen. Vid misstankar om missförhållanden kan det vara lämpligt att genomföra en närmare kontroll av dessa djur med hjälp av försökschecklistan.

Iakttäta djuren och se om det finns djur som har obehandlade sår eller uppvisar ett avvikande beteende. Diskutera eventuella avvikelser med försöksledaren/djurvårdaren. Är det ett djur som håller på att återhämta sig efter något försöksingrepp? Kan avvikelser i beteende eller fysiologi samt vissa skador bero på försöket. Är det du iakttagit något som djurvårdaren/försöksledaren själv uppmärksammat? Dokumenteras avvikelser i journalen?

Vissa försöksdjursstammar kan ha förändringar i utseende, hälsa eller beteende som är specifika för den stammen.

FöDj 23. Avlivning av försöksdjur som inte är en del av ett djurförsök sker med godkända metoder och av utbildad och kompetent personal enligt gällande bestämmelser.

Kontrollen bör omfatta:

- Hur avlivas sjuka försöksdjur som inte går att behandla?
- Att den som bedövar eller avlivar ett försöksdjur har rätt utbildning.
- Att avlivning som inte är en del av djurförsöket genomförs med godkända metoder.

Vägledning

Den som bedövar eller avlivar ett försöksdjur ska vara väl förtrogen med den bedövningsrespektive avlivningsmetod som ska användas samt vet vilken avlivningsmetod som är tillåten att använda till respektive djurslag som ska avlivas.

Avlivning som inte är en del av ett djurförsök ska genomföras med godkända metoder. Under ett djurförsök finns det möjlighet för en djurförsöksetisk nämnd att godkänna avlivningsmetoder som avviker från föreskriften. Detta gäller dock inte vid uppfödning eller under hållande av försöksdjur utanför ett försök, då ska föreskrifterna alltid följas. Efter avlivning ska det alltid ske en kontroll av att försöksdjuret verkligen är avlidet. Detta ska dokumenteras i försöksdjurets journal.

FöDj 24. Operativa ingrepp som inte är en del av ett djurförsök utförs enligt gällande bestämmelser.

Kontrollen bör omfatta:

- Vem som gör ingreppen och att ingreppen utförs enligt gällande föreskrifter angående exempelvis bedövning, rutiner, och kontroll efter ingreppen.

Vägledning

Huvudregeln är att operativa ingrepp som inte är en del av ett djurförsök endast får utföras vid veterinärmedicinsk indikation och under översyn av veterinär eller av behörig personal.

FöDj 25. Försöksdjuren behandlas väl och sköts enligt skötselplanen.

Kontrollen bör omfatta:

- Hur försöksdjuren hanteras av personalen.
- Att försöksdjuren är tillfredställande rena.
- Att försöksdjuren har ett godtagbart hull med tanke på djurslag/ras/stam.

Vägledning

Vid godkännande av en försöksdjursanläggning krävs att skötselrutiner finns framtagna. Att dessa arbetsinstruktioner finns och är aktuella kontrolleras i FöDj 26.

Gnagare som inte mår bra slutar att putsa sig och kan se raggiga och smutsiga ut. Om sådana förändringar uppmärksammas kan det vara anledning till en närmare kontroll. Tänk på att vissa djurstammar har förändringar som kan uppfattas som avvikande. Detta kan t.ex. vara utsöndringar eller försöksdjur som saknar päls och därför kan se mjälliga ut. Detta bör i så fall vara beskrivet i det etiska tillståndet.

Tänk på att vissa djurstammar är genetiskt modifierade eller framavlade så att de är magrare eller fetare än vanligt för att kunna utnyttja deras tillstånd inom forskningen. Dessutom kan det finnas djurförsök som har till mål att undersöka under- eller övervikt. Om sådana försöksdjur ingår i ett djurförsök bör det vara beskrivet i det etiska tillståndet, ”Valet av djurart, ras och stam”. Avvikelse som inte är del av ett djurförsök och som inte beror på djurens genetiskt förändrade fysiologi måste uppmärksammas och åtgärdas. Observera att viktminskning ofta finns med som en punkt vid bedömning om avbrytningspunkten har uppnåtts.

Att kontrollera alla försöksdjur i en stor verksamhet är inte genomförbart och inte nödvändigt utan det viktigaste är att göra en översiktlig kontroll i samband med att man går runt och tittar i de olika djurrummen. Titta in i burarna och be personalen ta ut burar om du ser något du vill kontrollera närmare.

Diskutera skötselrutiner med den personal som vårdar försöksdjuren. Fråga om rutiner för burbyten, utfodring, rengöring, hantering av djuren, och jämför med arbetsinstruktionen. Fråga om de följs och fungerar i praktiken samt är lätt tillgängliga för all personal.

FöDj 26. Det finns en arbetsinstruktion för skötsel och skriftlig plan för förebyggande djurhälsovård. Tillräcklig information finns tillgänglig för personal om alla djurslag.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det för försöksdjursanläggningen finns en kontinuerligt uppdaterad arbetsinstruktion med en plan för djurens skötsel.
- Att planen innehåller exempelvis rutiner för foderhantering, utfodring, vattengivor, rengöring av djurutrymmen, utrustning och lokaler, tillsyn av belysning, uppvärmning, luftfuktning och vattenrening, tillsyn av försöksdjurens hälsotillstånd samt skötsel och andra åtgärder som ska vidtas med försöksdjur som är sjuka, mottagning av nya försöksdjur, leverans av försöksdjur samt nödsituationer.
- Att det finns information om eventuella speciella krav som måste tas hänsyn till för varje djurart och stam.

Vägledning

En första version av skötselplanen har kontrollerats av Jordbruksverket i samband med besiktning och godkännande innan försöksdjursanläggningen tas i bruk. Denna skötselplan bör dock uppdateras vid behov och hållas aktuell.

Planen ska finnas lätt tillgänglig för all personal som hanterar försöksdjuren. Den kan vara antingen analog eller digital, huvudsaken är att alla har tillgång till en uppdaterad version.

Planen bör även innehålla kontaktuppgifter till föreståndare och veterinär, samt andra personer av intresse.

FöDj 27. Tillsyn av försöksdjuren och kontroll av miljöförhållandena där försöksdjuren vistas sker tillräckligt ofta och av kompetent personal.

Kontrollen bör omfatta:

- Att tillsyn av försöksdjuren sker minst en gång dagligen (två gånger dagligen för primater) och anpassas till djurens situation.
- Rutinerna för hur och hur ofta tillsyn sker av försöksdjuren både på vardagar och på helger.
- Har personalen som ska utföra tillsynen kompetens för att kunna bedöma djuren?

- Finns framtagna rutiner för när och hur den som har tillsynen ska kontakta försöksledaren, försöksdjursveterinären och föreståndaren för djurens välbefinnande och skötsel?
- Finns det övervakningssystem för primater som underlättar tillsyn av djuren, t.ex. kameraövervakning?

Vägledning

Det är viktigt att tillsynen anpassas efter den djurhållning och de djurförsök som bedrivs och sker så grundligt att brister och missförhållanden snabbt upptäcks. Det är dock inte alltid nödvändigt att plocka ut och öppna burarna för att göra tillsynen. Vid avel av gnagare kan detta vara en störning för honan och på de nyfödda djuren.

Tillsyn ska alltid kunna ske med så lite störning av försöksdjuren som möjligt.

Rutan ”Ej aktuellt” i checklistan ska endast kryssas i i undantagsfall. Det kan t.ex. vara vid beteendestudier på djur som är fria i naturen där man varken fångar in eller bedövar dem.

FöDj 28. Sociala försöksdjur hålls i stabila grupper av kompatibla individer.

Kontrollen bör omfatta:

- Att djurslag som ska hållas i grupp inte hålls individuellt.
- Att det finns lämpliga rutiner för sammansättning av grupper, exempelvis i samband med avvänjning.
- Att grupper av försöksdjur hålls stabila och att individer inte flyttas mellan grupper mer än nödvändigt.
- Att inga individer verkar fara illa av grupp-hållningen exempelvis i grupper med hög nivå av aggressiva interaktioner mellan försöksdjuren eller att något försöksdjur håller sig för sig själv i hög grad.

Vägledning

Att djurarter som inte är naturligt solitära ska hållas i grupp är en huvudregel. Under vissa förutsättningar kan det ändå vara motiverat att hålla vissa individer ensamma. Detta är situationer då det enskilda försöksdjurets välmående blir sämre om det hålls kvar i grupp. Det ska även finnas en plan för hur försöksdjuret ska återinföras i par/grupp-hållning. Undantaget är hamster som får hållas individuellt. Även mushannar i avel kan vara svåra att hålla tillsammans p.g.a. revirhävdande beteende och stor skaderisk. Däremot kan de hållas i avelspar eller avelstrio med honor.

Om försöksdjuren i gruppen inte är kompatibla och man inte kan förändra miljön så att försöksdjurens välbefinnande kan säkras bör försöksdjuren omplaceras i nya

grupper. Förändringar i grupper ska göras på ett, för djuren, så lämpligt sätt som möjligt.

Inga sociala försöksdjur får hållas individuellt utan godtagbar anledning. Om man av något skäl måste hålla enskilda djur individuellt bör man ge den individen tillgång till kompletterande berikning samt bibehålla syn, hörsel, lukt och/eller känselkontakt med andra försöksdjur. Anledningen till att enskilda individer hålls individuellt ska vara journalförd.

Om inte annat framgår av de djurslagsspecifika bestämmelserna ska alltså försöksdjur som inte är naturligt solitära hållas i stabila sociala par eller grupper av kompatibla individer. Trots detta får försöksdjur hållas individuellt om någon av i föreskriften angivna förutsättningar för undantag från grupphållning är uppfyllda.

FöDj 29. Märkning av försöksdjur sker med tillåtna metoder och av utbildad personal. Primater, hundar, katter och kaniner har individuell identitetsmärkning.

Kontrollen bör omfatta:

- Att primater, hundar och katter har individuell permanent identitetsmärkning.
- Märkning endast utförs av personal med genomgången utbildning och tillräcklig kompetens.
- Att endast godkända märkningsmetoder använts. Tatuering, frysmärkning, öronbrickor och mikrochip är godkända metoder.

Vägledning

Den individuella identitetsmärkningen ska göras senast i samband med avvänjning eller så snart försöksdjuret anländer till försöksdjursanläggningen. Om inte – kontrollera om det finns rimliga skäl för att det inte är gjort.

FöDj 30. Det finns skriftliga planer om förebyggande djurhälsovård, djurskyddsrelaterade åtgärder samt bedömning av försöksdjurens fysiska och psykiska välbefinnande.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns aktuell skriftlig plan för verksamhetens förebyggande djurhälsovård innehållande:
  - Rutiner för regelbundna hälsokontroller och hälsoinventeringar.
  - Program för mikrobiologisk övervakning.
  - Planer för hantering av sjukdomsutbrott.

- Definitioner av hälsoparametrar
- Förfaranden vid introduktion av nya försöksdjur på försöksdjursanläggningen.
- Rutiner för hygien.
- Att det finns skriftlig plan för:
  - Bedövning.
  - Narkos.
  - Sederering.
  - Smärtlindring.
  - Kirurgiska ingrepp inklusive pre- och postoperativ vård.
  - Avlivning.
  - Kontroll av att försöksdjuret är dött.
- Att planerna används i praktiken.
- Djurens fysiska och psykiska välbefinnande
- Att det finns en aktuell plan för hur djurens fysiska och psykiska välbefinnande ska bedömas samt innehåller tillvänjnings- och träningsprogram anpassade för försöksdjuren och djurförsöken.
- Planen ligger till grund för den rådgivning som bedrivs inom verksamheten.
- Att planen hålls aktuell.

Vägledning

Försöksdjursveterinären eller experten ansvarar för att ta fram planer om verksamhetens förebyggande djurhälsovård.

Planen för bedömning av försöksdjurens fysiska och psykiska välbefinnande ska tas fram av försöksdjursveterinären eller experten i samråd med etolog om sådan finns knuten till verksamheten. Planen bör innehålla information om exempelvis tecken på ohälsa och smärta hos de djurarter som finns inom verksamheten samt bedömningsmallar eller andra instruktioner för hur försöksdjurens lidande ska bedömas.

Verksamheter som bedrivs utanför en försöksdjursanläggning, eller med en inriktning där invasiva försök inte genomförs behöver inte ta fram dessa planer. Kryssa i rutan Ej aktuellt.

FöDj 31. Journal förs kontinuerligt för alla försöksdjur i verksamheten, innehåller de uppgifter som krävs, och bevaras i minst fem år.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det förs journal över alla ryggradsdjur (individuellt eller i grupp).
- Att det på lämpligt sätt säkerställs att journalen innehåller de uppgifter som krävs.
- Att journalen förs kontinuerligt och att det inte finns det avbrott i journalföringen.
- Att det förs individuell journal för primater, hundar, katter och kaniner.
- Att det går att följa försöksdjuren där det finns krav på individuell journalföring genom hela livet.
- Att journalerna bevaras i minst fem år.

Vägledning

Tänk på att för försöksdjur som kommer från uppfödningar utanför EU kan det vara svårt att följa vad som hänt försöksdjuren innan de kom till EU. Man kan därför inte i alla lägen kräva det för sådana djur.

Journal får föras gemensamt för en grupp försöksdjur under förutsättningen att de omfattas av samma etiska godkännande och utsätts för samma försöksåtgärder samt hålls i samma utrymme, dvs. i samma bur, box, rum eller liknande. Detta gäller dock inte för primater, hundar, katter och kaniner som alltid ska ha en individuell journal.

Alla åtgärder som försöksdjuren utsätts för ska antecknas i dess journal. Detta gäller åtgärder både inom och utanför djurförsök. Journalen ska vara lätt att tyda och det ska vara enkelt att följa vad ett försöksdjur utsatts för genom tid.

FöDj 32. Dokumentation såsom journaler, tillstånd, arbetsrutiner samt skriftliga planer förvaras lätt tillgängliga för personalen.

Kontrollen bör omfatta:

- Att följande dokument finns tillgängliga i lokalerna för dem som deltar i försöksdjursverksamheten och för kontrollmyndigheten:
  - journaler
  - beslut om verksamhetstillstånd
  - beslut om förhandsgodkännande och slutgodkännande av försöksdjursanläggningen

- etiska tillstånd för de djurförsök som bedrivs inom verksamheten
- de skriftliga planer som kontrollerats i FöDj 30.

Vägledning

All dokumentation rörande försöksdjuren ska finnas tillgänglig för personalen som arbetar med djuren. Informationen kan finnas antingen på papper eller i digital eller form. Det ska vara tydligt vilka försöksdjur som berörs av de olika tillstånden om flera sådana finns på en och samma försöksdjursanläggning.

FöDj 33. Arbetsinstruktioner för åtgärdande av brister och åtgärder vid nödsituationer finns tillgängliga.

Kontrollen bör omfatta:

- Att någon finns att kontakta vid nödsituationer.
- Att rutiner för hur en nödsituations ska hanteras finns tillgänglig för all personal.

Vägledning

Att det finns en lätt tillgänglig skriftlig instruktion för vem man ska kontakta och hur man bör agera vid exempelvis driftstopp eller brand.

Om några försöksdjur/djurgrupper är extra känsliga ska det finnas en plan för hur de försöksdjuren ska hanteras. Det kan till exempel innebära att försöksdjuren avlivas eller flyttas till en annan försöksdjursanläggning.

FöDj 34. Bristande efterlevnad av gällande bestämmelser och etiska godkännanden dokumenteras och lämpliga åtgärder vidtas.

Kontrollen bör omfatta:

- Att föreståndaren för djurens välbefinnande och skötsel har en rutin för att dokumentera eventuella överträdelser av regelverket eller den etiska ansökan.
- Att brister dokumenteras på lämpligt sätt samt vilka åtgärder som vidtagits för att rätta till bristande efterlevnad.
- Att eventuella brister som upptäcks vid kontrollen också är dokumenterade.
- Att lämpliga åtgärder vidtas vid överträdelser.
- Att djurhälsopersonalens anmälningsplikt till kontrollmyndigheterna följs.

FöDj 35. Det finns en plan för utplacering och frisläppning efter djurförsök.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns en plan för hur försöksdjur som ska utplaceras ska socialiseras.
- Att det vid behov finns ett rehabiliteringsprogram innan vilda djur återförs till sin ursprungliga livsmiljö.

Vägledning

Om försöksdjur ska placeras i hem bör viss kontroll av den nya hemmiljön ha gjorts. Många försöksdjur kräver extra omvårdnad, skötsel och utrustning, vilket det nya hemmet bör vara förberett på.

De flesta verksamheter gör inte utplaceringar eller frisläppningar efter försök. I dessa fall krävs inte att man tar fram en sådan plan och rutan ”Ej aktuell” kryssas i.

FöDj 36. Föreståndare för djurens välbefinnande och skötsel, för information samt för utbildning och kompetens finns tillgänglig och har insyn i verksamheten.

Kontrollen bör omfatta:

- Att föreståndaren för djurens välbefinnande och skötsel är med och samråder i planeringen av ett djurförsök. De ska även vara deltagare i djurskyddsorganet.
- Att föreståndaren för information ser till att det finns aktuella arbetsinstruktioner för hur eventuella brister i byggnader och utrustning ska motverkas och åtgärdas, samt andra arbetsuppgifter av betydelse ur djurskyddssynpunkt.
- Att föreståndaren för utbildning och kompetens tar ansvar för att kraven för utbildning och kompetens följs.

Vägledning

Det finns alltså tre föreståndarroller som ansvarar för olika kompetensområden i verksamheten. Dessa tre roller har olika krav på närvaro. En person kan inneha alla tre rollerna så länge denne innehar kompetens för de olika rollerna.

Rollerna är föreståndare för:

- djurens välbefinnande och skötsel
- information
- utbildning och kompetens

Föreståndaren för djurens välbefinnande och skötsel har högst krav på kompetens och närvaro. Denna person ska vara på plats och tillräcklig för att säkerställa den dagliga tillsynen.

De andra två ska ha tillräcklig närvaro för att uppfylla kraven för information och dokumentation och att personalen innehar rätt utbildning och kompetens. Föreståndaren för djurens välbefinnande och skötsel ansvarar för att verksamheten har tillgång till aktuell information under pågående djurförsök. Denna uppgift är kvar på denna föreståndare eftersom det är dokumentation som avviker från verksamhetens ordinarie hållande och kan påverka tillsyn och skötsel av de försöksdjur som ingår i djurförsöket. Föreståndaren för information ska se till att den information som behövs för den ordinarie verksamheten finns tillgänglig. Föreståndaren för utbildning och kompetens ansvarar för att verksamhetens personal har den utbildning och kompetens som krävs för att bedriva verksamheten.

FöDj 37. Försöksdjursveterinär eller expert finns tillgänglig och har den utbildning och kompetens som behövs för verksamheten.

Kontrollen bör omfatta:

- Att veterinären/experten går att kontakta och är knuten till verksamheten.
- Att veterinären/experten har den utbildning och kompetens som krävs.
- En plan för vidareutbildning ska finnas för de veterinärer som inte har tillräcklig utbildning i samband med att denne godkänns som namngiven försöksdjursveterinär. Kontrollera att planen följs.
- Att det finns rutiner för hur veterinären ska kontaktas vid akutfall utanför normal arbetstid eller då det krävs veterinär tillsyn rutinmässigt vid dessa tider.

Vägledning

Tänk på att om det finns flera veterinärer kopplade till verksamheten har den namngivne försöksdjursveterinären rätt att delegera sina ålagda arbetsuppgifter men inte ansvaret till övriga veterinärer.

Veterinären/experten ska helst vara placerad på försöksdjursanläggningen där djurförsöken genomförs, eller så nära att han eller hon kan besöka försöksdjursanläggningen med kort varsel och har möjlighet att delta i tillsynen då detta krävs.

Försöksdjursveterinären måste vara behörig att arbeta som veterinär i Sverige och ska ha genomgått utbildning motsvarande den som utformar djurförsök. Veterinären ska dessutom ha vidareutbildning i försöksdjursmedicin inom verksamheter med biomedicinsk inriktning, läkemedelsutveckling eller motsvarande.

Experten ska ha utbildning motsvarande kraven för den som utformar försök och den erfarenhet och kompetens som krävs för verksamheten.

FöDj 38. Etolog finns tillgänglig och har den utbildning och kompetens som behövs för verksamheten.

Kontrollen bör omfatta:

- Att etologen är går att kontakta och är knuten till verksamheten.
- Att etologen har den utbildning och kompetens som krävs.

Vägledning

En etolog ska ha en examen inom zoologi eller husdjursvetenskap med etologisk inriktning. Etologen ska dessutom ha erfarenhet av primatetologiskt arbete samt utbildning minst motsvarande kraven för den som utformar djurförsök. Etologen ska kontaktas vid behov och finnas på plats i den utsträckning som verksamheten kräver. I de fall en etolog krävs ska denne sitta med i djurskyddsorganet.

FöDj 39. Det finns tillräckligt med personal och resurser så att arbetsuppgifterna kan utföras enligt gällande bestämmelser.

Kontrollen bör omfatta:

- Att det finns tillräckligt mycket personal i förhållande till verksamhet som bedrivs.

Vägledning

Det är viktigt att personalstyrkan står i relation till det arbete som ska utföras enligt gällande bestämmelser och till verksamhetens omfattning vid varje försöksdjursanläggning. Indikationer på en för liten personalstyrka kan exempelvis vara bristfällig skötsel av försöksdjur eller djurutrymmen.

FöDj 40. Personal som utför eller utformar djurförsök, sköter och avlivar försöksdjur finns i tillräcklig utsträckning och har den utbildning och kompetens som krävs för uppgiften.

Kontrollen bör omfatta:

- Att föreståndaren för utbildning och kompetens är medveten om sitt ansvar när det gäller att se till att personalen har den utbildning och praktiska kompetens som krävs.
- Att det finns en rutin för kontroll av personalens utbildning.

- Föreståndaren för utbildning och kompetens har rutiner för övervakning och bedömning av personalens kompetens.
- Att det finns möjlighet till vidareutbildning för personalen som arbetar med försöksdjuren.
- Att det finns dokumenterat vilken personal som arbetar inom verksamheten och att de har lämplig utbildning i förhållande till sina arbetsuppgifter. Genomgången utbildning ska kunna redovisas i form av kursintyg eller annan dokumentation.
- Att både ordinarie personal och helgpersonal har erforderlig utbildning.

Vägledning

Det är tillståndshavaren som ansvarar för att personalen har rätt utbildning. Denne ska kunna redovisa utbildningsinsatser och vilken utbildning och kompetens varje person har. Tillståndshavaren ansvarar även för att utbildning och kompetens hos personal som är yrkesverksam före den 1 januari 2013 uppfyller kraven. Ansvar för att se till att utbildningskraven efterlevs ligger dock på föreståndaren för utbildning och kompetens.

Innehållet i de olika momenten i utbildningen kan anpassas efter vilka djurarter den som utbildas kommer att arbeta med och om den som utbildas kommer att sköta försöksdjur, utföra djurförsök eller utforma försök. Utbildningen i praktiska moment behöver endast innebära användning av försöksdjur i de fall den som går utbildningen kan komma att utföra sådana moment själv. Del av utbildningen i praktiska moment kan ske genom arbete under övervakning.

Att kontrollera alla dokument inom en stor verksamhet är tidskrävande och är inte nödvändigt men, verksamheten bör kunna visa upp att utbildning och kompetens kontrolleras och dokumenteras på lämpligt sätt. Att använda djurförsökschecklistan för en stickprovskontroll av en viss forskargrupp eller för ett visst djurförsök är ett rimligt sätt att kontrollera hur rutinerna fungerar i praktiken.

Det kan vara svårt att bedöma om personalen har tillräcklig kompetens för att utföra t.ex. vissa kirurgiska ingrepp. En indikation på bristfällig kompetens kan vara många försöksdjur med sårinfektioner, högt dödstal efter ingrepp osv. Detta bedöms bäst i samband med kontroll av ett visst försök.

FöDj 41. Ett djurskyddsorgan finns inom verksamheten samt består av rätt personer.

Kontrollen bör omfatta:

- Att verksamheten har inrättat ett djurskyddsorgan eller ingår i ett större djurskyddsorgan.

- Att djurskyddsorganets har en lämplig sammansättning av föreståndare för djurens välbefinnande och skötsel, veterinär, forskare och representanter för personal som vårdar djuren. Även etolog ska ingå i verksamheter med primater. Även representanter för andra yrkeskategorier eller flera från de redan nämnda kan ingå i djurskyddsorganet.

Vägledning

Det är den i verksamhetstillståndet utpekade föreståndaren för djurens välbefinnande och skötsel som ska sitta med i djurskyddsorganet. Det är inte nödvändigt att just försöksdjursveterinären som anges i verksamhetstillståndet är en del av djurskyddsorganet om verksamheten har flera veterinärer kopplade till sig. På universitet eller större företag med samma tillståndshavare för många olika verksamhetstillstånd kan man välja att ha ett djurskyddsorgan för alla verksamheter alternativt att det finns flera separata djurskyddsorgan för olika typer av verksamheter. Exempelvis kan man ha ett djurskyddsorgan för medicinsk forskning och ett för zoologisk forskning eller motsvarande.

FöDj 42. Djurskyddsorganet fullgör sina uppgifter och för journal över råd och beslut.

Kontrollen bör omfatta:

- Att begära ut och kontrollera journalen för djurskyddsorganets möten.
- Att djurskyddsorganet har regelbundna möten.
- Att djurskyddsorganet granskar de interna rutinbeskrivningar som ska finnas inom verksamheten.
- Tillståndshavaren får ge djurskyddsorganet ytterligare uppgifter om rådgivning och framtagande av rutiner. Kontrollera om sådana finns.

Vägledning

Djurskyddsorganet ska föra journal över alla sina råd och de beslut som fattas i anslutning till råden. Föreståndaren för dokumentation och information ska se till att journalerna sparas i minst tre år och på begäran görs tillgängliga för bland annat länsstyrelsen.

Ett riktmärke kan vara att djurskyddsorganet bör sammanträda åtminstone 4-6 ggr/år för att kunna fullgöra sina uppgifter men detta är inget uttalat krav. Att djurskyddsorganet för journal över de råd och beslut som fattas.

FöDj 43. Framställning av genetiskt modifierade försöksdjur samt avel med sådan inriktning att den kan medföra lidande för försöksdjuren sker med tillstånd från djurförsöksetisk nämnd.

Kontrollen bör omfatta:

- Att de uppgifter kring metoder som angetts i den etiska ansökan följs.

Vägledning

Framställning av nya stammar av försöksdjur med förändrad arvs massa omfattas alltid av kravet på etisk prövning om gentekniska, kemiska eller andra liknande metoder används. Bevarande av en stam av försöksdjur med förändrad arvs massa genom avel omfattas också av kravet på etisk prövning, dock endast i de fall försöksdjur kan orsakas lidande. Avel av stammar som man vid fenotypisk karaktärisering kunnat visa att de inte medför lidande omfattas inte av kravet. Även annan avel av stammar med en fenotyp som kan medföra lidande omfattas av kravet oavsett framställningsmetod. Upprätthållande av en stam rör inte heller bara genetiskt modifierade stammar utan även sådana som kommit till genom selektion/spontan mutation om deras fenotyp kan innebära lidande.

På en stor försöksdjursanläggning är det lämpligt att göra stickprovskontroller snarare än att kontrollera all avels verksamhet. Ibland kan dock framställningsmetoder och andra rutiner vara generella för hela verksamheten och då kan det vara relevant att kontrollera dessa.

FöDj 44. Vid genbestämning av genetiskt modifierade försöksdjur används icke invasiva metoder eller överbliven vävnad från märkning alternativt metod som godkänts av djurförsöksetisk nämnd.

Kontrollen bör omfatta:

- Om genbestämning sker med icke invasiva metoder eller med överbliven vävnad från märkning – dessa metoder kräver inget etisk godkännande.
- Om vävnadsprov tas enbart för genbestämning – dessa metoder kräver etiskt godkännande. Dessa prover får endast tas så att brosk- och skelettdelar såvitt möjligt inte skadas. Sådana prov kan tas i samband med märkning av försöksdjuren genom hack i öronen eller genom att sista biten av svansen klipps.
- Att skelett- eller broskdelar inte skadats vid provtagning.

Vägledning

Vid framställning eller avel med genmodifierade försöksdjur krävs det ofta ett vävnadsprov för att bestämma försöksdjurens genupsättning.

FöDj 45. Övriga brister i kontrollen.

Kontrollen bör omfatta:

- Övriga brister i verksamheten

Vägledning

Här kan du skriva sådana brister du har noterat, men inte kunnat hitta någon lämplig punkt i checklisten att dokumentera bristen.